

بسم الله الرحمن الرحيم

اثرات بدحجابی در سلامت جامعه از منظر روایات

فاطمه دیلم^۱

چکیده

حجاب به عنوان یکی از احکام اجتماعی اسلام، نقشی بنیادین در حفظ سلامت روانی، اخلاقی و اجتماعی جامعه ایفا می‌کند. در مقابل، بدحجابی یا بی‌حجابی پدیده‌ای است که آثار گسترده‌ای در ابعاد مختلف جامعه از جمله سلامت روان، ناهنجاری‌های اجتماعی، تحکیم بنیان خانواده و گسترش مفسد اخلاقی دارد. آنچه اهمیت این موضوع را دوچندان می‌کند، تأکید گسترده آموزه‌های دینی، به‌ویژه روایات اهل بیت (ع)، بر حفظ حجاب به عنوان یکی از پایه‌های سلامت اجتماعی است. با گسترش روزافزون جلوه‌های بدحجابی در جوامع اسلامی، به‌ویژه در جوامع شهری معاصر، بررسی و تحلیل پیامدهای این پدیده از منظر روایات می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاران فرهنگی، مبلغان دینی و فعالان حوزه اجتماعی باشد. مسئله اصلی در این نوشتار اثرات بدحجابی در سلامت جامعه از منظر روایات است. روش تحقیق توصیفی است و هدف از نوشتن این تحقیق بررسی اثرات بدحجابی در سلامت جامعه از منظر روایات است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، بدحجابی تنها یک انحراف فردی نیست بلکه زنجیره‌ای از اختلالات اجتماعی را به دنبال دارد که از نگاه اهل بیت (ع) باید با روش‌های فرهنگی، آموزشی و تربیتی به مقابله با آن پرداخت. نتیجه آنکه راهکار مقابله با آثار سوء بدحجابی نه تنها در قانون‌گذاری و برخورد های سطحی، بلکه در بازگشت به معارف اهل بیت (ع)، تقویت هویت دینی و تبیین آثار مخرب آن برای جامعه نهفته است. این مقاله با بهره‌گیری از روایات معتبر، سعی در تبیین عالمانه این پدیده داشته است.

کلید واژه :

بدحجابی، سلامت جامعه ، روایات اسلامی ، آسیب‌های اجتماعی ، حجاب در اسلام

مقدمه:

^۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه فاطمه الزهرا چاپاره

سلامت جامعه، مفهومی چندبعدی است که در برگیرنده ابعاد روانی، اخلاقی، خانوادگی و اجتماعی انسان‌ها می‌شود. یکی از عوامل مؤثر در تأمین یا تهدید این سلامت، سبک پوشش و نوع تعاملات اجتماعی است. در آموزه‌های اسلامی، حجاب نه تنها به عنوان یک واجب شرعی بلکه به عنوان عاملی برای حفظ کرامت زن، استحکام بنیان خانواده و جلوگیری از فروپاشی اخلاقی جامعه معرفی شده است. از نگاه روایات، بی‌توجهی به مسئله حجاب، زمینه‌ساز بروز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی چون فروپاشی اخلاقی، بی‌اعتمادی عمومی، سردی روابط خانوادگی و تزلزل روحی نسل جوان است. بدحجابی، برخلاف تصور برخی، صرفاً یک انتخاب شخصی نیست بلکه رفتاری اجتماعی است که آثار جمعی به جا می‌گذارد و بر روح و روان جامعه تأثیر مستقیم دارد.^۱

برای موضوع مذکور مقالات و کتابهای بسیاری نوشته شده است که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

کتاب زن در آینه جلال و جمال از آیت‌الله جوادی آملی، کتاب مسئله حجاب از شهید مطهری، حجاب از دیدگاه اسلام از حسین مطهری، مقاله‌ی تأثیر حجاب در امنیت روانی جامعه از زهرا باقری و مقاله‌ی حجاب و نقش آن در سلامت اجتماعی از فاطمه طاهری.

وجه تمایز این مقاله با مقاله‌های دیگر این است که این مقاله برخلاف بسیاری از پژوهش‌ها که صرفاً به ابعاد فقهی یا فرهنگی حجاب پرداخته‌اند، با تمرکز بر روایات و تحلیل آثار بدحجابی بر سلامت روانی و اجتماعی جامعه، نگاهی عمیق‌تر به پیامدهای آن دارد. همچنین تلاش شده است با استناد به منابع روایی معتبر، تصویر روشن‌تری از رویکرد اهل بیت (ع) نسبت به این پدیده ارائه گردد؛ چیزی که در مقالات گذشته کمتر به آن پرداخته شده است. در این مقاله به این سؤال پرداخته شده است که سؤال اصلی این است که بدحجابی از منظر روایات چه اثراتی بر سلامت جامعه دارد و چگونه می‌توان این پیامدها را تحلیل و مدیریت کرد؟

مفهوم شناسی

بی‌حجابی

بی‌حجابی، در ساده‌ترین تعریف، به عدم رعایت پوشش متناسب با ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته‌شده در یک نظام دینی یا فرهنگی اطلاق می‌شود. در فرهنگ اسلامی، به‌ویژه با تأکید بر روایات و آموزه‌های قرآنی، حجاب نه صرفاً پوششی فیزیکی، بلکه جلوه‌ای از عفاف، تقوا و نظم اجتماعی تلقی می‌گردد. از این رو، بی‌حجابی مفهومی فراتر از نپوشیدن روسری یا لباس خاص است؛ بلکه نشانه‌ای از گسست از نظام ارزشی دینی و نوعی بروز بی‌رونی از ضعف

^۱. طاهری، حجاب و نقش آن در سلامت اجتماعی، ص ۸۹

درونی در پابندی به اصول اخلاقی و اجتماعی به شمار می‌رود. لغت‌نامه دهخدا، واژه «حجاب» را به معنای «پرده، مانع، پوشش» آورده و آن را مفهومی مرتبط با جلوگیری از دید و حفاظت معرفی می‌کند.^۱ در مقابل، بی‌حجابی به معنای نبود آن پوشش محافظ تلقی می‌شود که می‌تواند جنبه‌های مختلف روانی، اجتماعی و اخلاقی را در بر گیرد. فرهنگ معین نیز «حجاب» را «پوشش شرعی زن مسلمان» تعریف کرده است. در متون دینی، بی‌حجابی نوعی خروج از مرزهای تعریف‌شده برای حفظ کرامت زن و سلامت جامعه شناخته می‌شود. در روایات اسلامی، بدحجابی یا بی‌حجابی، نه تنها رفتاری فردی، بلکه رفتاری اجتماعی تلقی می‌شود که آثار و پیامدهای مستقیم بر امنیت روانی، روابط اجتماعی، و بنیاد خانواده دارد. به طور کلی، بی‌حجابی را می‌توان نوعی اختلال در نظام نمادین جامعه اسلامی دانست که پیامدهایی چون جنسی‌سازی فضای اجتماعی، تضعیف غیرت دینی، کاهش احساس امنیت زنان و مردان، و در نهایت اختلال در سلامت جامعه را به دنبال دارد.^۲

سلامت جامعه

سلامت جامعه مفهومی چندبعدی است که تنها به نبود بیماری یا اختلال جسمی افراد محدود نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از عوامل روانی، اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی و اقتصادی را دربرمی‌گیرد که در تعامل با یکدیگر، وضعیت کلی یک جامعه را سالم یا ناسالم می‌سازند. بر اساس تعریف سازمان بهداشت جهانی، سلامت نه فقط به معنای فقدان بیماری، بلکه حالت رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی است. از این منظر، سلامت جامعه به معنای وجود شرایطی است که در آن افراد جامعه از امنیت روانی، روابط اخلاق‌مدار، اعتماد اجتماعی، و رعایت هنجارهای جمعی برخوردار باشند. در نظام اسلامی، سلامت جامعه هم‌زمان با سلامت فرد تعریف می‌شود، اما تأکید بیشتری بر بعد اخلاقی و معنوی آن وجود دارد. از دیدگاه دینی، جامعه‌ای سالم است که در آن اصولی چون عفت، عدالت، نظم، امنیت اخلاقی، حمایت از خانواده، و حفظ حرمت‌های انسانی رعایت شود. به بیان دیگر، سلامت جامعه، بازتابی از تعادل میان خواسته‌های فردی و نیازهای جمعی در چارچوب ارزش‌های الهی است. از منظر روایات نیز، سلامت جامعه در گرو رعایت حدود الهی و آداب اجتماعی است. یکی از نشانه‌های جامعه بیمار، گسترش بی‌مبالاتی‌های رفتاری، ضعف در کنترل غرایز و فروپاشی مرزهای اخلاقی عنوان شده است. در این زمینه، نقش حجاب و پوشش به عنوان یکی از شاخص‌های حفظ سلامت روانی و اخلاقی جامعه، مورد توجه ویژه قرار گرفته است.^۳

^۱ دهخدا، لغت‌نامه دهخدا، ج ۴، ص ۱۰۵

^۲ فروغی، نقش حجاب در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، ص ۹۰

^۳ سبحانی، حجاب در اسلام و غرب، ص ۶۶

۱- از بین رفتن فضایل اخلاقی

سقوط جایگاه انسانی زن

بدحجابی یکی از مظاهر بیرونی تغییر نگرش انسان به ارزش‌های الهی و انسانی است. این پدیده، فراتر از یک نافرمانی ظاهری، پیامدهایی ژرف در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و روانی جامعه دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، تضعیف جایگاه انسانی زن است. در متون دینی، زن نه تنها موجودی شریف و محترم، بلکه محور پرورش نسل، حافظ عفاف اجتماعی، و مایه آرامش روانی خانواده شناخته شده است. بدحجابی، این تصویر را مخدوش ساخته و شخصیت زن را به تدریج از سطح انسانی به ابزاری برای لذت و نمایش فرو می‌کاهد. در قرآن، زن با صفات انسانی و ظرفیت‌های متعالی شناخته می‌شود: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ... أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا»^۱ (احزاب: ۳۵). در این آیه، زن و مرد در تمامی مقامات معنوی هم‌رتبه معرفی شده‌اند. اما هنگامی که زن از پوشش شرعی فاصله می‌گیرد، به جای حضور هدفمند و متین در جامعه، خود را در معرض نگاه‌های سطحی و جنسی قرار می‌دهد و هویت اصیل انسانی‌اش را به حاشیه می‌راند.

در روایتی از امام علی (ع) آمده است: «غَيْرَةُ الْمَرْأَةِ كُفْرٌ وَ غَيْرَةُ الرَّجُلِ إِيْمَانٌ»؛ غیور بودن مرد در قبال ناموس خود، نشانه ایمان اوست. این روایت نشان می‌دهد که پاسداشت حرمت زن، بخشی از نظام ارزشی جامعه اسلامی است. بدحجابی با برهم زدن این توازن، به سستی غیرت، بی‌تفاوتی مردان، و در نهایت، تحقیر شخصیت زن می‌انجامد. زن بی‌حجاب، خواه‌ناخواه در مرکز قضاوت‌های ظاهری قرار می‌گیرد و جامعه او را بر اساس جذابیت‌های جسمی می‌سنجد، نه عقل، ایمان یا توانایی‌های درونی‌اش. در منابع روایی، زن به گوهری گران‌بها و لطیف تشبیه شده که نیازمند مراقبت است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَ خَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الزَّوْجَةُ الصَّالِحَةُ»؛ دنیا کالایی گذراست و بهترین متاع آن، همسر شایسته است. این تعبیر، اوج تکریم جایگاه زن در ساختار خانواده و اجتماع را نشان می‌دهد. اما وقتی زن با بدحجابی از چارچوب ارزش‌های اسلامی خارج شود، به جای آن‌که متاعی شریف و آرامش‌بخش باشد، خود را در معرض استهلاک روحی و استثمار جنسی قرار می‌دهد و از نقش اصلی‌اش دور می‌گردد.^۲

از دیگر آثار بدحجابی، تغییر تدریجی نگرش خود زن نسبت به خویشتن است. زنی که ارزش خویش را در نگاه دیگران جست‌وجو می‌کند، برای بروز خود، به ابزارهای ظاهری متوسل می‌شود. این روند نه تنها او را از درون خالی

۱. احزاب: ۳۵

۲. قرائتی، تفسیر نور (جلد ۷)، ص ۴۳

می‌سازد، بلکه او را نسبت به ارزش‌های والا چون علم، تقوا، مادری و وفاداری بی‌تفاوت می‌کند. این تغییر نگرش، پیامد روانی و اجتماعی عمیقی در جامعه به جا می‌گذارد، زیرا زن یکی از ارکان اصلی آرامش، پرورش نسل و تعالی اخلاقی اجتماع است. تزلزل در شخصیت زن، تزلزل در سلامت روانی و اخلاقی جامعه است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «ما أَعْرَضَ عَبْدٌ عَنْ الْحَيَاءِ إِلَّا مُنِيَ بِالْخِذْلَانِ»؛ بنده‌ای که از حیا روی بگرداند، دچار خواری خواهد شد. بدحجابی، نخستین گام در ترک حیا و سپس سقوط شخصیت است. جامعه‌ای که حیا را در زنانش از دست دهد، در برابر موج فساد و بی‌هویتی آسیب‌پذیر می‌شود. بدین ترتیب، سقوط شخصیت زن نه امری فردی، بلکه پدیده‌ای جمعی است که سلامت اخلاقی اجتماع را تهدید می‌کند.

در نهایت، باید اذعان داشت که حجاب، نه حصاری برای محدود کردن زن، بلکه حفاظی برای تعالی اوست. بدحجابی، این حفاظت را کنار زده و زن را بی‌پناه در برابر موج نگاه‌های آلوده، رقابت‌های ناسالم، و سلب ارزش‌های انسانی قرار می‌دهد. نتیجه چنین روندی، نه آزادی زن، بلکه انفعال، فرسایش درونی و فراموشی جایگاه واقعی او در ساختار خلقت است. جامعه‌ای که زنانش را با ظاهرشان می‌سنجد، نه تنها به زنان ستم می‌کند، بلکه سلامت و تعادل خود را نیز به خطر می‌اندازد.

– افزایش طلاق

بدحجابی، در آموزه‌های دینی، صرفاً بی‌توجهی به ظاهر و پوشش نیست، بلکه نشانه‌ای از یک ناهنجاری عمیق‌تر در سطح فرهنگی و اخلاقی جامعه است که آثار مخربی بر سلامت روان، اخلاق عمومی و نیز نظام خانواده دارد. در بسیاری از روایات اسلامی، میان بدحجابی و اختلال در روابط زناشویی و حتی فروپاشی نهاد خانواده ارتباطی مستقیم ترسیم شده است. بدحجابی با بر هم زدن امنیت روانی، ایجاد مقایسه‌گری‌های منفی و تحریک تمایلات نفسانی کنترل‌نشده، یکی از عوامل پنهان اما مؤثر در افزایش طلاق در جوامع اسلامی به شمار می‌رود.

در روایتی از امام علی (ع) آمده است: «الْعَيْنُ رَأِيْدُ الْقَلْبِ»؛ چشم، پیش‌قراول دل است. بدین معنا که نگاه، زمینه‌ساز گرایش قلبی است و گرایش قلبی نیز، اگر کنترل نشود، به رفتار و اقدام منجر می‌شود. زنانی که با ظاهر نامناسب در اجتماع ظاهر می‌شوند، ناخودآگاه توجه مردان دیگر، حتی مردان متأهل را به خود جلب می‌کنند. این تحریک بصری می‌تواند زمینه‌ساز بی‌وفایی، نارضایتی زناشویی، مقایسه‌های مخرب و نهایتاً اختلاف و جدایی میان همسران شود. یکی از آسیب‌های جدی بدحجابی، تهدید مستقیم امنیت روانی زنان محجبه و همسران وفادار است. وقتی

^۱. مطهری، مسئله حجاب، ص ۸۱

^۲. باقری، تأثیر حجاب در امنیت روانی جامعه، ص ۱۵۵

این حکمت، دربردارنده پیام عمیقی است: وقتی جامعه، زن را در مقام شخصیت و اندیشه ببیند نه جلوه‌گری، منابع اقتصادی نیز به جای مصرف‌گرایی، به سمت رشد علمی و فکری سوق داده می‌شود. همچنین باید اشاره کرد که تنوع‌طلبی در روابط انسانی نیز ناشی از همان بستر بدحجابی و فقدان حریم‌های شرعی است. مردان و زنان، به‌جای تعهد و آرامش در روابط زناشویی، دچار مقایسه، دلزدگی و نارضایتی می‌شوند. این تنوع‌طلبی روانی، زمینه طلاق، خیانت، چندهمسری پنهانی و روابط خارج از چارچوب را فراهم می‌سازد که خود نیز هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیمی برای جامعه دارند. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «إذا تزینت المرأة لغير زوجها، فهي نازة علیه»^۱

یعنی زنی که برای غیر شوهرش خود را بپاراید، برای او آتشی خواهد بود. این آتش، هم در آخرت، هم در دنیا به صورت فروپاشی اعتماد، ازهم‌پاشیدگی خانواده و بار روانی و اقتصادی، متجلی می‌شود. در جمع‌بندی می‌توان گفت که بدحجابی با تقویت جلوه‌گری‌های ظاهری و تحریک‌های روانی، روحیه تنوع‌طلبی را در افراد تشدید می‌کند. این روحیه، از یک‌سو موجب تنش‌های درونی، عدم رضایت از زندگی و ناپایداری روابط اجتماعی می‌شود و از سوی دیگر، بار اقتصادی سنگینی بر فرد، خانواده و جامعه تحمیل می‌کند. نگاه دین به حجاب، تنها نگاه فردی و عبادی نیست؛ بلکه روشی برای برقراری تعادل روانی، آرامش اجتماعی و ثبات اقتصادی است.

^۱. مجلسی، بحارالأنوار، ج ۱۰۳، ص ۲۴۹

نتیجه‌گیری:

بررسی آموزه‌های روایی در خصوص مسئله حجاب نشان می‌دهد که بدحجابی نه تنها امری شخصی نیست، بلکه رفتاری اجتماعی با آثار گسترده و چندوجهی بر سلامت جمعی جامعه محسوب می‌شود. در منابع روایی، ارتباطی دقیق و ظریف میان حدود پوشش و کنترل انحرافات اخلاقی، آرامش روانی افراد، امنیت خانوادگی و نظم اجتماعی برقرار شده است. در واقع، حجاب از دیدگاه روایات، ابزار ظاهری پوشش نیست، بلکه نمادی از نظام ارزشی، کرامت انسانی و حفاظت اخلاقی جامعه به شمار می‌رود. در مقابل، بدحجابی، از منظر روایات، مقدمه‌ای برای نفوذ شیطان در روابط انسانی، سست شدن قوام خانواده‌ها، تقویت نگاه‌های ابزاری به زن و عادی‌سازی رفتارهای هنجارشکنانه است.

روایات متعددی از معصومان (ع) در تأکید بر این مسئله وارد شده‌اند که نگاه بی‌ضابطه به زنان و پوشش تحریک‌آمیز، زمینه‌ساز اضطراب‌های درونی، اختلال در روابط مشروع، تضعیف غیرت و گسترش فساد در سطح جامعه می‌شود. به عنوان نمونه، از امام علی (ع) نقل شده است که: «الْبَصَرُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ» (چشم‌چرانی، تیری زهرآلود از تیرهای شیطان است). این روایت به خوبی نشان می‌دهد که بی‌توجهی به پوشش و نگاه، در واقع راه نفوذ شیطان به بسترهای روانی و اجتماعی جامعه را فراهم می‌سازد.

سلامت جامعه در ابعاد روانی، اخلاقی و خانوادگی، رابطه‌ای مستقیم با میزان رعایت عفاف و حجاب دارد. گسترش بدحجابی در جامعه، منجر به افزایش روابط سطحی، تشدید رقابت‌های ناسالم میان زنان برای جلب توجه، و نهایتاً تزلزل در مفهوم عمیق خانواده می‌شود. روایات، بارها هشدار داده‌اند که بی‌مبالاتی زنان در پوشش، نه تنها باعث سقوط خودشان، بلکه موجب سقوط مردان، و در ادامه، سقوط کل جامعه خواهد شد. در همین راستا، حضرت

زهر (س) در خطبه فدکیه خود به صراحت می‌فرماید: «خَيْرٌ لِلنِّسَاءِ أَنْ لَا يَرَيْنَ الرَّجَالَ وَ لَا يَرَاهُنَّ الرَّجَالَ»؛ و این بیان، نشان از توجه ژرف اسلام به رابطه پوشش و آرامش روانی جامعه دارد.

نکته مهم آن است که روایات نه با رویکردی سرکوب‌گرانه، بلکه با تأکید بر عقلانیت و حکمت، حجاب را حافظ ساختار سالم جامعه می‌دانند. در این منابع، حجاب نه از سر اجبار، بلکه نشانه‌ای از رشد و بلوغ فکری زن و مرد معرفی شده است. بدین معنا که در جامعه‌ای که ارزش‌های اخلاقی، عزت زن، و کرامت انسانی جایگاه مطلوبی دارد، رعایت حجاب به عنوان یک ارزش درونی و نه تحمیلی نهادینه می‌شود. در چنین شرایطی، بدحجابی نوعی ناسازگاری با ارزش‌های جمعی تلقی شده و به تدریج به حاشیه رانده می‌شود.

در نگاه کل‌نگر روایات، بدحجابی یکی از علائم فتنه‌های آخرالزمان معرفی شده که باعث از بین رفتن اعتماد، تسلط شهوات بر عقول، و ایجاد سردرگمی نسل جوان در انتخاب‌های اخلاقی می‌شود. همچنین، در بسیاری از روایات، حفظ حجاب از نشانه‌های زن مؤمن و از شروط کمال ایمان او قلمداد شده است. این مسئله نشان می‌دهد که موضوع حجاب، صرفاً یک مسئله فردی یا ظاهری نیست بلکه بخشی از نظام اعتقادی و اجتماعی اسلام را تشکیل می‌دهد. با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، می‌توان نتیجه گرفت که گسترش بدحجابی در جامعه، اثرات جدی بر بنیان‌های اخلاقی و روانی آن دارد و روایات اسلامی با دیدگاهی جامع و هشداردهنده، این آثار را به‌روشنی بیان کرده‌اند. بنابراین، احیای فرهنگ حجاب نه با فشار بیرونی، بلکه با تبیین معرفتی، تقویت باورهای دینی و الگوسازی از سبک زندگی اهل بیت (ع) ممکن است. در نهایت، بازگشت به روایات، ما را به درکی عمیق‌تر از حکمت این حکم الهی و نقش آن در سلامت جمعی جامعه رهنمون می‌سازد.

منابع:

قرآن

- ۱ آمدی، عبدالواحد بن محمد تمیمی (۱۴۱۰ق). غرر الحکم و درر الکلم. قم: دار الکتاب الإسلامیة.
- ۲ باقری، زهرا (۱۳۹۶)، تأثیر حجاب در امنیت روانی جامعه، مجله مطالعات فرهنگی اجتماعی.
- ۳ پورمحمدی، عبدالکریم (۱۳۹۰)، جامعه‌شناسی دینی حجاب، قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- ۴ جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۹)، زن در آیینه جلال و جمال، قم: اسراء.
- ۵ حسینی، سیدمحمد رضا (۱۳۹۱)، اخلاق خانواده در اسلام، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- ۶ حکیمی، محمد رضا (۱۳۸۶)، الحیات (جلد ۳، بخش زن و خانواده)، قم: دارالکتب الإسلامیة.
- ۷ خرازی، محمد هادی (۱۳۹۳)، المرأة فی النظر الإسلامی، قم: مؤسسه دارالحديث.
- ۸ داوود، سلیمان بن اشعث سجستانی (ابن داوود) (بی‌تا). سنن أبی داوود. تحقیق محمد محیی‌الدین عبد الحمید. بیروت: دار الفکر.
- ۹ دشتی، محمد (۱۴۰۶ق)، نهج‌البلاغه (ترجمه و شرح)، قم: مؤسسه امیرالمؤمنین.
- ۱۰ دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ۱۱ سبحانی، جعفر (۱۳۹۱)، حجاب در اسلام و غرب، قم: مؤسسه امام صادق (ع).
- ۱۲ شریف رضی، محمد بن حسین (بی‌تا). نهج‌البلاغه، به کوشش صبحی صالح. بیروت: دار الهمجره.
- ۱۳ شهیدی، جعفر (۱۳۸۵)، زندگانی فاطمه زهرا (س)، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۱۴ شیخ حر عاملی (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعة، قم: مؤسسه آل البيت علیهم‌السلام.

- ۱۵ صدوق، محمد بن علی (۱۳۹۸ق)، من لا يحضره الفقيه، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- ۱۶ صدوق، محمد بن علی بن بابویه (شیخ صدوق) (۱۴۱۳ق). من لا يحضره الفقيه. قم: جماعة المدرسين، مؤسسه النشر الإسلامی.
- ۱۷ طاهری، فاطمه (۱۳۹۴)، حجاب و نقش آن در سلامت اجتماعی، فصلنامه زن و فرهنگ.
- ۱۸ طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲ش)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصر خسرو.
- ۱۹ علامه مجلسی (۱۴۰۳ق)، بحار الأنوار، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- ۲۰ عمید، حسن (۱۳۹۵)، فرهنگ لغت عمید، تهران: نشر واژه‌نامه.
- ۲۱ فروغی، سیدکاظم (۱۳۹۸)، نقش حجاب در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، نشریه پژوهش‌های اسلامی.
- ۲۲ قائمی، علی (۱۳۸۴)، زن و فرهنگ پوشش، تهران: انتشارات بنیاد.
- ۲۳ قرائتی، محسن (۱۳۹۷)، تفسیر نور (جلد ۷)، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- ۲۴ کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). الکافی. تهران: دار الکتب الإسلامیة.
- ۲۵ کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، الکافی، تهران: دارالکتب الإسلامیة.
- ۲۶ مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ج ۱ تا ۱۱۰). بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- ۲۷ مطهری، مرتضی (۱۳۹۰)، مسئله حجاب، تهران: صدرا.
- ۲۸ مظاهری، حسین (۱۳۹۲)، حجاب از دیدگاه اسلام، قم: مرکز نشر معارف اسلامی.
- ۲۹ معین، محمد (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیرکبیر.